

GEORGE COȘBUC ȘI ANACREONTICA ELINĂ

DE

TRAIAN DIACONESCU

Poezia lui Anacreon s-a bucurat de un renume răsunător încă din antichitate, datorită subiectelor sale frivole și spirituale, gustate de un public larg, și, de asemenea, grație stilului său cuceritor, cu înfruriri cotidiene și reminiscențe livrești, homerice și lesbice. A cunoscut numeroși imitatori mai întâi în epoca romană a literaturii eline și apoi, în timpurile moderne, de la poezii Pleiadei până la poezii noștri Văcărești.

Poetul ionian, părăsind experiența lirică a poezilor din Lesbos, spontană și vibrantă, cultivă, în condițiile politice instaurate de „tirani“, o poezie galantă și convențională, potrivită situației sale de poet de curte. Din cercetarea poeziilor salvate din vitregia vremii, care circulau, împreună cu altele, în perioada alexandrină, în cinci cărți, ca și din cercetarea anacreonticelor compuse în perioada romană de numeroși imitatori, s-a putut afirma că temele sale preferate sînt *erosul* și *vinul*, transfigurate în tonuri autentice, străbătute de discretă maliție. Evitînd teme politice, înfrînte cîndva la Alceu, se îndreaptă uneori spre teme cu ecouri vibrante, *îmbătrînirea* și *moartea*, continuînd astfel pe Mimnerm, la un registru liric în care nostalgia vieții sau teama de moarte comunică în tubul de orgă al unui glas poetic tulburător. Prin aceste poezii, Anacreon se depășește pe sine și pătrunde în zonele adînci ale lirismului elin. Pe lângă temele amintite, poetul din Teos sensibilizează poetic și teme războinice, reliefînd îndeosebi latura lor tragică, sau teme arhifolice, apăsînd pe invectivă, dar acestea nu sînt tipice creației sale și nici nu au fost receptate de imitatorii săi din antichitate sau din perioada modernă.

Înfrîurirea poeziei anacreontice asupra creației unor poeți occidentali din secolul luminilor sau din prima jumătate a secolului trecut a îmbogățit lirica europeană a vremii cu note lirice autentice¹. Opera poezilor francezi Bernis, Grecourt, Massou, Parnard, a italienilor Bertola, Mazza, Savioli, Vitorelli, a grecilor Psalidas, Iristopulos, Dauti, Fotino este luminată de o atmosferă anacreontică pură și elevată. În literatura română însă, spre deosebire de Occident, lirica anacreontică nu reprezintă o sursă importantă de stimulare a lirismului autohton². La Ioan Cantacuzino, la Văcărești, la

¹ Iuliu Valaori, *Anacreon și imitatorii săi*, în „Orpheus“, III, 1927, nr. 2, p. 78–82; M. Marinescu-Himiu, *Athanasie Christopol*, în „Analele Universității București“, XX, 1971, p. 39–51.

² Pentru referințe bogate, printre alte studii, vezi D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des lumières*, Sibiu, 1945, p. 375 ș. u.; Al. Piru, *Poezii Văcărești*, București, 1967, p. 98 ș. u. și *Istoria literaturii române*, București, vol. II, 1968, p. 189 ș. u.

Conachi, la Asachi, la Barbu Paris Mumuleanu, în şirul numeroaselor piese netrănsfigurate artistic, ne întâmpină rar versuri autentice create sub certă înfrîurire anacreontică.

Valorificarea anacreonticei eline în poezia coşbuciană reprezintă un moment nou în receptarea liricii anacreontice în literatura română, superior, prin calitatea sa poetică, momentului premergător din vremea Văcăreştilor. G. Coşbuc a tradus şi a prelucrat, în adolescenţa sa, numeroase poezii din liricii grece. În anul 1887, poetul din Hordou îi scria lui Slavici: „Toată ocupaţiunea-n anul trecut şi anul acesta jumătate mi-a fost compunerea unei *Antologii greceşti* — vreo 480 de poezii de toată mina din 92 de autori —, tradusă în hexametre şi în versuri moderne... Aş dori să-ncep publicarea poeziilor lirice în ceva foaie”³. Acest florilegiu, din motive necunoscute, n-a apărut.

Traducerile lui G. Coşbuc din poezia anacreontică antică au fost publicate parţial în „Tribuna”. Aceste versiuni n-au fost cercetate toate paralel cu textul elin. Situaţia aceasta a determinat apariţia unor opinii aproximative şi neunitare. G. Ibrăileanu⁴ socoteşte că influenţele străine în poezia lui G. Coşbuc sînt „cultură literară” şi nu „modele” şi, de asemenea, că anacreonticele „chiar dacă ar fi plagiate”, pentru că poetul „nu le-a spus traduceri” sau „după cutare autor”, nu constituie o problemă de estetică. G. Scridon, în lucrarea *Pagini despre G. Coşbuc*⁵, arată că anacreonticele lui G. Coşbuc „amintesc de catrenele marelui cîntăreţ arab (t) Omar Khaiam” şi că „poetul, al cărui crez e latinescul *carpe diem*, e preocupat mai mult de ziua de azi: Eu numai pentru azi port grijă... Şi miine pot să nu mai fiu”. Al. Piru⁶ afirmă că numai poezia *Glia bea din ploii vărsate* pare a avea un raport cu Anacreon, restul fiind, dacă nu originale, prelucrări după izvoare necunoscute, iar D. Micu⁷ socoteşte că anacreonticele coşbuciene sînt „traduceri şi adaptări din Anacreon” şi ilustrează leitmotivul lor — „îndemnul la înecare în vin a oricăror anxietăţi” prin cîntecul *Glia bea din ploii vărsate*. Analizînd procesul literar stîrnit de *Anacreontice*, G. Scridon, în lucrarea *Ecouri literare universale în poezia lui G. Coşbuc*, ajunge la concluzie dreaptă că în ediţia princeps *Balade şi idile*, cu excepţia poeziei *Bea cîmpia ploii vărsate*, nu există nici o traducere din Anacreon. Nu acceptăm însă întru totul părerea că din lectura celorlalte cîntece anacreontice publicate de G. Coşbuc în «Tribuna» şi neincluse în culegerea *Balade şi idile* „am putut constata” numai „unele influenţe din odele lui Anacreon” şi că „celelalte anacreontice ale lui G. Coşbuc păstrează [numai] în general atmosfera liricii greceşti”⁸. O cercetare paralelă cu textul elin ne relevă însă, pe lingă poezia *Bea cîmpia ploii vărsate*, textul altor traduceri publicate în „Tribuna”, pe care, dealtfel, poetul le recunoaşte, fără să le specifice titlul, într-o mărturie tardivă. G. Coşbuc, referindu-se la traducerile sale, printre altele, afirmă: „Am tradus toate poeziile lui Anacreon... multe din ele sînt publicate în «Tribuna»⁹ şi, altădată, lămurind problema plagiatului, destăinuie: „Eram în străinătate... Un prieten a scos volumul în lipsa mea... El, neştiind, a pus între poeziile mele cîteva bucăţi traduse”¹⁰. Aşadar, G. Coşbuc ar fi tradus toată opera lui Anacreon, din care a publicat parţial în „Tribuna”, iar includerea unor bucăţi traduse între poeziile sale originale a fost comisă de un prieten neinforma. Observaţiile noastre confirmă mărturia poetului şi anume că în „Tribuna” au fost publicate mai multe traduceri din lirica anacreontică. Între cîntecele anacreontice publicate în „Tribuna” sub titlul echivoc de

³ I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, vol. III, Bucureşti, 1932, p. 216.

⁴ G. Ibrăileanu, *Influente străine şi realităţi naţionale*, în „Viaţa românească”, XVII, 1925, p. 266 ş. u.

⁵ G. Scridon, *Pagini despre George Coşbuc*, Bucureşti, 1957, p. 55. Precizăm că versurile citate pentru a ilustra preocuparea pentru ziua de azi a poetului sînt traduceri din anacreontica elină.

⁶ Al. Piru, *George Coşbuc şi literatura universală*, în „Gazeta literară”, XIII, 1966, nr. 36.

⁷ Dumitru Micu, *George Coşbuc*, Bucureşti, 1966, p. 33.

⁸ G. Scridon, *Ecouri literare universale în poezia lui G. Coşbuc*, Bucureşti, 1969, p. 118 şi 122.

⁹ George Coşbuc, *Fire de tort*, Bucureşti, 1896, p. 170.

¹⁰ *Ibidem*.

*Anacreontice*¹¹, întâlnim, în afară de poezia *Glia bea din ploii vărsate*, alte traduceri și prelucrări. Prezentăm, paralel, prototipul elin¹² și tălmăcirea¹³ poetului român :

Οὔ μοι μέλει τὰ Γύγεω
τοῦ Σαρδέων ἄνακτος
οὐδ' εἶλε τῷ με Ζῆλος,
οὐδὲ φθονῷ τυράννοις.
ἔμοι μέλει μύροισιν
καταβρέχειν ὑπήγην,
ἔμοι μέλει ῥόδοισιν
καταστρέφειν κάρηνα
τὸ σήμερον μέλει μοι,
τὸ δ' αὔριον τις οἶδεν;

Σὺ μὲν λέγεις τα θήβης
ὁ δ' αὖ φρυγῶν αὐτάς'
ἐγὼ δ' ἐμὰς ἀλώσεις.
οὐκ ἵππος ὤλεσέν με,
οὐ πεζός οὐκὶ νῆς.
στρατὸς δὲ καινὸς ἄλλος
ἀπ' ὀμμάτων με βάλλων.

Μὴ με φύγες ὀρώσα
τὰν πολιὰν ἔθειραν
μηδ' ὅτι σοὶ πάρεσθιν
ἄνθος ἀκμαῖον, τὰμα
φίλτρα, φίλα, διώξῃς'

Anacreontică¹⁴

Ca Gyges, sardicul despot,
Eu nu-s setos după renume,
Nimic nu-nvidiez pe lume
Și-a fi gelos deloc nu pot.
A mele griji și tainuri
Sînt toate numai să port salbe
Și să-mi dedic pletele albe
Ghirlandelor de trandafiri.
De alte griji alți oameni știu,
Eu numai pentru azi port griji
Căci timpul e cu braț de spijă
Și mîine pot să nu mai fiu.

Anacreontică

Tu lauzi în cîntări mărirea
Tebanilor, el cîntă firea
Și tot ce Thales cunoștea.
Eu însă cînt robia mea.
Nu flote m-au învins pe mine,
Nu regi cu tolbe largi și pline.
Altfel de trupe m-au lovit,
Doi ochi de foc și-un glas iubit.

Anacreontică

De ce fugi, copilă, de mine?
Obrajii tăi tîperî ca tine
Aprinși par de rumeni și plini,
Ca rozele vara-n grădini.
De ce fugi? Am dungă cu pe frunte,
Am plete rari și cărunte?

¹¹ Precizăm că prin titlul *Anacreontice* putem înțelege atât poeziile eline tardive atribuite lui Anacreon (căci toate poeziile traduse de G. Coșbuc și publicate în „Tribuna” sînt anacreontice eline din epoca romană și nu creații ale lui Anacreon), cât și prelucrări sau creații coșbuciene cu subiecte anacreontice. În situația acceptării sensului de creații eline tardive atribuite lui Anacreon, învinuirea de plagiat apare gratuită, deoarece prin titlul *Anacreontice* poetul numea tocmai poeziile anonimilor elini din perioada romană care au imitat pe Anacreon.

¹² Textul elin îl reproducem după *Carmina Anacreontea*, ediat de C. Preisendanz, Leipzig, 1912.

¹³ Traducerile lui G. Coșbuc, nereproduse în volum, au fost publicate în „Tribuna”, după cum urmează: *Anacreontică (Ca Gyges, sardicul despot)*, în „Tribuna”, V, 1888, nr. 4; *Anacreontică (Tu lauzi în cîntări mărirea)*, în „Tribuna”, V, 1888, nr. 6 și *Anacreontică (Dece fugi copilă de mine)*, în „Tribuna”, V, 1888, nr. 21.

¹⁴ Referitor la această anacreontică, G. Scridon, deși pune alături versiunea coșbuciană cu cea elină (tradusă din germană în proză), nu afirmă totuși (nu vedem de ce) că e o traducere în manieră coșbuciană.

ὄρα, κὰν στεφάνοισιν
ὄπως πρέπει τὰ λευκά
ῥόδοις κρίνα πλακέντα

Ca părul meu alb de ninsori
Nu-i alb nici un crin între flori.
Sînt crin eu, tu roză de vară!
Și flori cînd așezi tu-n pahară
Ce flori au un farmec mai plin
Ca roza lipită de crin ?

Pentru realizarea acestor versiuni (cu operarea unor eliminări în prima poezie și cu adăugiri maxime în ultima poezie), poetul a utilizat, probabil, pe lângă echivalentele germane, textul elin, așa cum a procedat cînd a tradus *Odiseia*¹⁵. În comparație cu traducerea lui M. G. Bonachi și Șt. Bezdechi, variantele coșbuciene se disting prin o substanță poetică robustă și prin timbrul lor autohton. Remarcăm frumusețea metaforei fără echivalent elin „Căci timpul are braț de spijă” sau scena de localizare autohtonă: „Și flori cînd așezi tu-n pahară”. Aceste adăugiri sugerează, într-un anumit grad, note specifice creațiilor sale originale.

Structuri stilistice care au devenit constante ale poeziei mature coșbuciene — viziunea lirică obiectivă și constelația clasică a mijloacelor de sensibilizare — se întîlnesc cu o pondere care nu poate fi ignorată în ciclul *Anacreontice*, dovedind, pe lângă unitatea stilistică a operei sale, asimilarea organică, în consonanță cu temperamentul poetului și panteonul său folcloric, a unor structuri stilistice specifice poeziei eline și latine.

Viziunea lirică obiectivă, remarcată încă de Platon și Aristotel cu privire la Homer, a devenit normă în lirica elină, mai puțin în cea latină, și, prin intermediul acestora, a pătruns în poezia clasică europeană din vremurile noi. G. Scridon, pe linia opiniilor intrate în tradiție, de la C. D. Gherea¹⁶ la G. Călinescu, consideră că „în lirism obiectiv, reprezentabil, constă, înainte de toate, originalitatea lui G. Coșbuc”¹⁷. Specificul lirismului obiectiv coșbucian nu ni-l conferă însă, e necesar să adăugăm, procedeul în sine și generalizarea sa și profilul său iluminat de substanța pe care o reflectă. Întreaga elegie elină din care G. Coșbuc a tradus masiv se distinge în lirica lumii, cu puține excepții, prin lirism obiectiv. Numai latinii strămută elegia, cu multă vigoare, din lumea lirismului obiectiv și mitologic în lumea lirismului istoric și a sentimentelor proprii. Lirism obiectiv întîlnim, în panteonul literar al lui G. Coșbuc, la Anacreon și Teocrit, la Catul și la Vergiliu, sau, pe teren românesc, alături de piesele folclorice cunoscute de poet, în porțiții mici, la Asachi și Bolintineanu, la Heliade și Alecsandri. G. Coșbuc, în lumina experienței artistice a liricii eline și a unei tradiții poetice autohtone, cultivînd lirismul obiectiv și transfigurînd sufletul rustic, înalță spre piscuri idila românească.

Tot ca o constantă, cu prefigurații în lirica antică, împletindu-se organic cu lirismul obiectiv, întîlnim structura și funcția specifică a mijloacelor de sensibilizare. S-a observat că în poezia lui G. Coșbuc sînt metafore puține. O analiză a acestora în

¹⁵ Nu împărtășim opiniile care susțin că G. Coșbuc a tradus din poezii eline, în speță din Homer, numai indirect, prin filieră germană (cf. Șt. Cazimir, prefață la *Odiseia*, trad. de G. Coșbuc, București, 1966, p. VIII). Liceul din Năsăud, cu programă de învățămînt austriacă, în care se interpretau cei mai de seamă autori elini timp de 5 ore săptămînal, din clasa a III-a pînă în clasa a VIII-a, nu putea să nu fi inițiat pe G. Coșbuc, atît de îndrăgosit de clasicismul greco-latin, să descifreze cu dicționare și traduceri moderne taina textului elin. Dealtfel, P. Locusteanu, într-un interviu, mărlurisește clar că l-a văzut pe G. Coșbuc consultînd textul grecesc al *Odiseei*: „Niciodată nu mi-aș fi închipuit că o carte grecească — acest modern instrument de tortură inchizițională al tinereții noastre de liceeni — ar fi în stare să distreze pe un om. G. Coșbuc m-a învățat că te pot face să rizi și literalele acelea sucite cu invirtituri de burghiu”. (P. Locusteanu, *De vorbă cu G. Coșbuc*, în „Flacăra”, I, 1911, nr. 8, p. 59).

¹⁶ C. Dobrogeanu-Gherea, *Studii critice*, vol. II, București, 1956, p. 253.

¹⁷ G. Scridon, *George Coșbuc, Opere alese*, vol. I, București, p. XXII.

eontextele lor poetice relevă faptul că toate au, ca și în Anacreon și Catul¹⁸, izvoare folclorice sau livresști¹⁹, o structură, mai ales, binară, bazată pe un *tertium comparationis* luminos, și în genere, o funcție plasticizantă, subordonată unei viziuni clasice. Dar G. Coșbuc cultivă cu predilecție comparația, personificarea și metonimia, implicate însă în constelații structurale care amintesc, prin structura și funcția lor, de lumea imaginilor poetice din lirica antică, a căror claviatură sună la unison, în cele mai frecvente situații, cu norma poeticii aristotelice. Prezența redusă a metaforei și frecvența mai ridicată a coomparației, personificării și metonimiei în idila coșbuciană, se explică însă pe lângă alte motive, prin viziunea lirismului său obiectiv precum și prin mediul său inspirator. Lirismul obiectiv, reprezentabil, îl constringe să transfigureze gândurile și sufletul unor personaje simple, și desigur, vestimentul bogat metaforic ar fi încorsetat, naturalețea sentimentelor rustice.

Prezența liricii antice și, îndeosebi, a creației anacreontice eline, sub forma unor traduceri și prelucrări, valorificate în consonanță cu temperamentul și formația poetului român, într-o perioadă când mișcarea anacreontică europeană și ecourile sale românești²⁰ se stinseseră, a lărgit orizontul creației coșbuciene și, totodată, a sporit luminile stilistice care încoronează, așa cum am încercat să sugerăm, templul său poetic.

¹⁸ Amintim de Catul pentru că G. Coșbuc a tradus masiv din acest elegiac latin (cf. Th. Naum, *Impresii și sugestii cu privire la câteva traduceri românești din Catul*, în „Anuarul Institutului de studii clasice”, II, 1933—1935 p. 78—98).

¹⁹ Din rîndul metaforelor cu origine livrescă antică amintim: „Cupe-neununtul cu vin” (Andromaha). Acest context metaforic apare aidoma în Homdr: „κρητῆρας ἐπιστεφάντο ποτοῖο” - *Iliada* I 470 sau „κρητῆρας ἐπιστεφέας οἴνοιο” - *Iliada*, VIII, 32.

²⁰ Pentru această problemă sînt semnificative opiniile lui D. Bolintineanu din prefața primului său volum de versuri — 1847 — și din prefața ultimului său volum de versuri — 1869 —, în care prezintă, printre altele, situația anacronică a poeziei anacreontice în pragul valului revoluționar pașoptist.